

ТЕМА 5

Тактика допиту та очної ставки

План лекції

1. Загальні положення тактики допиту.
2. Тактичні прийоми допиту.
3. Особливості тактики окремих видів допиту.
4. Тактика очної ставки.
5. Фіксація допиту та очної ставки.

1. Загальні положення тактики допиту

Допит – це найбільш поширена слідча дія, сутність якої полягає в отриманні від осіб, які допитуються, інформації про обставини, що підлягають встановленню по справі.

Загальними задачами допиту є:

- 1) отримання від особи, яка допитується, відомих їй достовірних відомостей про обставини, за яких відбулася подія, і осіб, які причетні до цієї події;
- 2) забезпечення повноти отриманої інформації.

Допит як метод спілкування – це вчення про специфічні прийоми і засоби спілкування, що застосовуються при кримінальному судочинстві для одержання інформації.

Принципи допиту

Законність. Допит як процесуальна дія, що передбачена в КПК, проводиться з дотриманням певних процесуальних норм.

Індивідуальність. При проведенні допиту особи, які допитуються, мають різний процесуальний статус, віковий, психологічний стан і т.ін. Необхідно враховувати індивідуальні особливості конкретної особи.

Етичність. При допиті не можна застосовувати методи, які принижують людську гідність, вводити в оману особу, провокувати.

Неупередженість особи, яка проводить допит. Отримання інформації, яка не тільки підтверджує слідчі версії, а також може спростувати їх.

Повнота інформації. При допиті необхідно одержати максимально повну інформацію, якою володіє допитуваний.

Гуманізм. Поважне ставлення до допитуваної особи, навіть якщо це обвинувачений.

Види допиту

Класифікація допиту на види проводиться в залежності від покладених в її основу ознак.

1. В залежності від процесуального положення допитуваного:

- свідка;
- потерпілого;
- підозрюваного;
- обвинуваченого;
- підсудного;
- експерта.

2. В залежності від віку:

- малолітнього;
- неповнолітнього;
- повнолітнього;
- дорослого;
- особи похилого віку.

3. За послідовністю допиту:

- первинний;
- повторний;
- додатковий.

4. За психофізіологічним станом:

- глухонімого;
- психічно хворого.

5. За слідчою ситуацією, що склалася:

Обставини, які необхідно з'ясувати	Які є дані по цим обставинах у справі	Питання, які необхідно задати	Тактичні прийоми, які можуть бути використані

- безконфліктний;
- конфліктний.

Стадії допиту

Допит як процес пізнання, як процес спілкування, можна

поділити на декілька стадій, кожна з яких має свої цілі, задачі, методи отримання інформації від особи стосовно обставин, подій, які мають значення для встановлення об'єктивної істини.

Перша стадія – попередня.

Це початковий момент процесу пізнання, спілкування з допитуваним. Слідчий упевнюється в особі допитуваного, заповнює анкетну частину протоколу, роз'ясняє передбачені законодавством права й обов'язки особи, яка допитується. В психологічному плані це дуже важлива частина слідчої дії. З перших слів слідчого починає формуватись або ні психологічний контакт слідчого і допитуваного, що має велике значення у формуванні позиції допитуваного (або повідомлення слідчому всієї об'єктивної, правдивої інформації, якою володіє особа, або, навпаки, приховування її). Тон перших слів повинен бути діловий, нейтральний або навіть доброзичливий: “я розумію складність ситуації, ваше положення і бажаю тільки одного, з'ясувати всі обставини справи об'єктивно, неупереджено, врахувати всі “за” і “проти”.

Друга стадія – вільної розповіді.

Допитуваному надається можливість розповісти про всі обставини події, осіб, причетних до злочину, самостійно в тій послідовності, яку визначить допитуваний. При цьому слідчий може задавати питання для уточнення пояснень, окремих фактів, про які йде розповідь.

Третя стадія – це частина слідчої дії, коли слідчий ставить конкретні питання, на які допитуваний повинен дати відповідь.

Четверта стадія – завершальна.

Підводиться підсумок слідчої дії, оформлюються результати: підписуються протоколи, прослуховується аудіозаписи (якщо робились).

Підготовка до допиту

Проведення будь-якої слідчої дії вимагає певної підготовки. Основна частина підготовки – це організація і планування допиту. Це, в першу чергу:

- а) визначення мети, часу і місця допиту;
- б) визначення предмету допиту;

- в) визначення психологічних особливостей допитуваного, його взаємовідносини з іншими учасниками процесу розслідування;
- г) вивчення доказів, які є у справі, та їх доказове значення;
- д) забезпечення участі в допиті передбачених законом осіб;
- е) підготовка технічних засобів, які будуть використовуватися у процесі проведення допиту;
- є) визначення тактичних прийомів і їх послідовності, які будуть застосовуватися при допиті;
- ж) прогнозування ходу допиту.

Орієнтовний план допиту може бути таким:

Психологічні основи допиту

Психологічні основи процесу спілкування мають дуже важливе значення. Допит як регламентована законом спеціальна форма спілкування людей, що мають різний процесуальний статус, може протікати у формі співпраці або протиборства. Для досягнення мети допиту – отримання інформації – особливе значення набуває психологічний контакт, тобто створення такої психологічної атмосфери, при якій встановлюється такий рівень взаємовідносин учасників процесуальної дії, коли особи, що беруть в ній участь, готові до діалогу. Це передбачає готовність учасників допиту:

- а) до передачі інформації;
- б) до сприйняття інформації;
- в) до аргументування інформації.

Центральною фігурою допиту є слідчий. Основними характеристиками якості слідчого є:

- 1) спроможність пробудити зацікавленість у наданні правдивої інформації;
- 2) доброзичливість;
- 3) об'єктивність;
- 4) неупередженість;
- 5) готовність уважно слухати;
- 6) вміння зняти напругу в спілкуванні.

2. Тактичні прийоми допиту

В залежності від того, яка склалася ситуація в процесі допиту, слідчий використовує прийоми, розроблені і запропоновані наукою – криміналістична тактика.

Розглянемо в загальних рисах ситуації і тактичні прийоми, які при цьому можуть бути використані.

Безконфліктна ситуація при допиті характеризується тим, що допитуваний бажає повідомити всю інформацію, якою володіє. Незважаючи на позитивність такої ситуації, слідчий не повинен займати пасивну поведінку слухача. Це пояснюється такими обставинами:

1. Формування свідчень (показань) складається із сприйняття, запам'ятовування та відтворення фактів. Кожне сприйняття включає комплекс відчуттів і являє собою відображення в корі головного мозку не окремих властивостей, а всього предмета, явища в цілому. Значні труднощі виникають при оцінці результатів сприйняття простору, форми, швидкості, які можуть суттєво відрізнитися від дійсності, і допитуваний може добросовісно помилятися, надаючи інформацію слідчому. Слідчий повинен застосовувати ряд тактичних прийомів, які допоможуть особі відтворити реальну картину події, свідком або учасником якої він був.
2. Схильність до фантазування, перебільшення чітко виражена у дітей і психопатичних осіб. Слідчий в ході допиту повинен з максимальною увагою оцінювати інформацію з метою своєчасного внесення коректив в тактичні прийоми допиту.
3. Об'єктивному відтворенню інформації на допиті може завадити хвилювання, яке викликане незвичною обстановкою спілкування (попередження про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань).

Як правило, безконфліктні ситуації складаються при допиті свідків, потерпілих, інколи підозрюваних, обвинувачених.

Прийоми надання допомоги в подоланні добросовісної помилки та пригадуванні забутих фактів і обставин можуть бути наступні:

Сприятлива доброзичлива обстановка – спокійний, діловий тон ведення допиту.

Нагадати про окремі моменти події, які допоможуть особі асоціювати інші обставини (емоційна пам'ять, асоціація в часі, в просторі, по контрасту, за подібністю).

Рекомендувати вести розповідь у тому порядку, в якому розгортались події.

Пред'явлення матеріальних джерел доказової інформації або речових доказів, що пов'язані із забутими фактами.

Неоднозначну оцінку висловлюють криміналісти щодо такого тактичного прийому, як “навідне питання”. Таке питання розраховане на підтвердження інформації, що в ньому міститься, або підказуючої інформації. Сутність цього прийому в тому, що допитуваний виходить за межі інформації, яка міститься в питанні, і проявляє знання нової інформації щодо обставин, фактів, їх зв'язків.

Сприймаючи інформацію і оцінюючи її (особливо від потерпілих), необхідно враховувати те, що в ряді випадків особи можуть не повідомити про окремі обставини події і це може бути викликано будь-якими причинами (сором'язливістю, взаємовідносинами з підозрюваним, страхом помсти тощо). При цьому важливо з'ясувати мотиви неповідомлення або навіть неправдивих повідомлень свідків, потерпілих.

Конфліктна ситуація визначається відсутністю психологічного контакту слідчого з допитуваним, небажання останнього давати правдиву інформацію, умисним наданням неправдивих відомостей або відмовою давати будь-які показання. В такому випадку слідчому необхідно застосувати тактичні прийоми, які направлені на подолання обстановки протистояння. Як правило, конфліктні ситуації виникають при допиті підозрюваного або обвинуваченого. Конфліктність обумовлена позицією підозрюваного, який заперечує свою причетність до злочину.

Тактичні прийоми зводяться до наступного:

1. Використання вільної розповіді для поглибленого вивчення особливостей особи й отримання максимально можливої в таких випадках інформації.
2. Враховуючи те, що підозрюваний, обвинувачуваний володіють найбільш повною інформацією про подію злочину, завданням слідчого є переконати особу дати повну інформацію про всі обставини, які підлягають з'ясуванню і доказуванню.

Це можливо досягти, використовуючи ряд тактичних прийомів:

- а) поступове пред'явлення доказів його вини від менш переконливого до більш вагомого;
- б) раптове пред'явлення самого значного доказу;
- в) тримання в постійній напрузі особу, натякаючи на те, що слідству відомо факти його причетності до злочину або затримано співучасників;
- г) замовчування до певного часу відомих фактів;
- д) застосування прийомів, оснований на певній послідовності питань, пред'явлення доказів, показань інших осіб;
- е) використання прийомів, що активізують емоційні переживання особи (звернення до його позитивних якостей як особистості);
- є) демонстрація науково-технічних можливостей встановлення обставин, незалежно від показань допитуваного.

3. Особливості тактики окремих видів допиту

Особливості допиту неповнолітнього визначаються віковими особливостями його психіки, які впливають на характер сприйняття, запам'ятовування і відтворення подій, які вони спостерігали. Необхідно враховувати їх недостатній рівень розвитку, обмежене коло понять, недостатнє логічне мислення, відсутність життєвого досвіду і професійних знань.

Особливістю є те, що неповнолітні схильні до перебільшення і фантазування. При підготовці до допиту необхідно вивчити особу неповнолітнього: рівень освіти, умови виховання, інтереси, звички, взаємовідносини з потерпілим, підозрюваним.

Важливо встановити психологічний контакт. Питання до неповнолітнього мають бути простими, зрозумілими, і допит проводиться у присутності педагога або батьків.

При оцінці показань необхідно звертати увагу на окремі моменти, які є не природними для розповіді, термінології неповнолітнього, перебільшеність фактів тощо.

4. Тактика очної ставки

Очна ставка – це слідча дія, сутність якої полягає в поперемінному допиті двох раніше допитуваних осіб в їх присутності з приводу протиріч в показаннях.

Мета очної ставки – усунення протиріч і встановлення дійсної, об'єктивної інформації, тобто встановлення, хто із учасників очної ставки дає неправдиві показання.

Очна ставка – складна слідча дія, яка проводиться в спеціфичній психологічній атмосфері і тому має як позитивні, так і негативні моменти.

Перші дають можливість викрити неправдивість показань одного.

Другі пов'язані із можливістю виникнення конфліктної ситуації між допитуваними і негативного впливу одного учасника на позицію іншого. Виходячи з негативної можливості, необхідно підготуватися до дії і планувати, прогнозувати хід подій при очній ставці. Це може полягати в наступному:

- 1) психологічно підготувати свідків, потерпілих;
- 2) визначити коло питань, які потрібно поставити перед учасниками і відповіді на які в присутності іншого учасника повинні мати значний ефект та послідовність їх;
- 3) визначити, хто першим буде допитуватися. Або правдиві показання змусять іншого також давати правдиві, або неправдиві викличуть хвилю обурювання в іншого.

Порядок проведення очної ставки

Кожному учаснику по черзі задається одне і те ж питання або пропонується розповісти про обставини події. Відповіді кожного учасника фіксуються. Якщо допит – це обов'язкова слідча дія, то очна ставка проводиться тоді, коли слідчий впевнений у

доцільності і необхідності її проведення, обираючи для цього найбільш сприятливу слідчу ситуацію.

Дуже зважено треба підходити до проведення очної ставки між потерпілим і обвинуваченим.

5. Фіксація допиту та очної ставки

Способом фіксації допиту та очної ставки є складання протоколу як процесуальної форми слідчої дії. У вступній частині фіксується: хто проводить, з ким, з приводу чого, час. При фіксації допиту аркуш паперу ділять на дві частини, де записують питання і відповіді одного та іншого. Записи роблять близькими до прямої мови. По закінченні протокол зачитується і підписується учасниками процесу.

Завдання до семінарського заняття

Теоретичні питання

1. В чому полягає криміналістична сутність допиту?
2. Які психологічні особливості формування показань допитуваних?
3. Що таке психологічний контакт?
4. Етапи допиту.
5. Тактика підготовки до допиту в конфліктній ситуації.
6. Тактика проведення очної ставки.
7. Особливості фіксації допиту та очної ставки.

Практичні завдання

Завдання 1

При вчиненні розбійного нападу учасники злочинної групи під виглядом працівників обленерго ввійшли в квартиру Петрової. Погрожуючи зброєю, вони зв'язали Петрову, заткнули їй рота рушником і, щоб вона не могла спостерігати за ними, зав'язали їй очі. Злочинці все в квартирі перерили і забрали гроші та цінності. І хоча матеріалами розслідування було встановлено, що злочинці знаходилися в квартирі не більше 15 хвилин, потерпіла потім на допиті стверджувала, що напад тривав не менше години.

Опишіть психологічні фактори, які ускладнюють встановлення часу при негативних емоціях. Вкажіть, як негативні психічні переживання відображаються на встановленні часу. Які прийоми необхідно використати, щоб спробувати подолати добросовісну помилку допитуваного відносно часових проміжків?

Завдання 2

У вбитого В. був забраний наручний годинник. При затриманні підозрюваного Пилипова і обшуку, проведеному в нього дома, годинник знайти не вдалось. Пилипов відкидав будь-яку причетність до вчинення цього злочину. Не виключалось, що Пилипов передав годинник комусь із своїх знайомих. Сестра загиблого повідомила, що годинник був незвичної форми і її син має такий саме годинник.

Визначте, як доцільно використати цю інформацію при допиті Пилипова?

Реферати

1. Особливості тактики допиту малолітніх і неповнолітніх.
2. Використання технічних засобів при допиті.
3. Психологічний вплив в тактиці допиту: сутність, допустимість.

Література до теми

1. Салтєвський М.В. Криміналістика: Підручник: У 2 ч. – Ч. 2. – Харків: Консум, 2001. – С. 180-203.
2. Криміналістика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова. – 3-е изд. – М.: Спарк, 2004. – С. 236-263.
3. Криміналістика. Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 319-340.
4. Гаврилов А.К., Закатов А.А. Очная ставка. – Волгоград, 1978.
5. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. – М., 1976.
6. Ефимичев С.П., Кулагин Н.И., Ямпольский А.Е. Допрос. – Волгоград, 1978.
7. Карнеева Л.М. Тактические основы организации и производства допроса на предварительном следствии. – Волгоград, 1976.
8. Кулагин Н.И., Порубов Н.И. Организация и тактика допроса в

- условиях конфликтной ситуации. – Минск, 1977.
9. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии. – М., 1998.
 10. Кришевич О. Застосування тактичних прийомів для вирішення конфліктів на допиті // Право України. – 2001. – № 3.
 11. Сафронов С. Тактика проведення допиту на предмет встановлення суб'єктивної сторони злочину // Право України. – 2001. – № 5.